

KASZA PÉTER

„Kézirat sosem ég el”

*Caspar Ursinus Velius mohácsi csatáról írott beszámolójának
és egyéb töredékeinek kézirata az OSZK-ban**

Waczulik Margit emlékének

Caspar Ursinus Velius 1531 szeptemberében arról értesítette barátját, Oláh Miklóst, hogy az elmúlt hat hónapot Bécsben töltötte és ezalatt befejezte históriájának negyedik könyvét, illetve írt egy másik munkát is Lajos király haláláról és a mohácsi vereségről.¹ Ez az első híradásunk arról, hogy a sorsdöntő mohácsi ütközetről nemcsak a szemtanú Brodarics István,² illetve a bécsi Johannes Cuspinianus³ írtak szinte egykorú beszámolót, de I. Ferdinánd udvari történétírója, Velius is elkészítette a maga verzióját. A levélből úgy tűnik, hogy Velius 1531 márciusa és szeptembere között írta a művet és a levél elküldésének pillanatában az már készen volt (*confeci*). Kisebbségi csiszolások, kiegészítések azonban még bizonyosan szükségesek lehettek, mert Velius és Oláh még több ízben váltottak levelet a Mohács-mű kapcsán.

Velius november 21-én Innsbruckból írt újra Oláhnak. Ebben a levelében megerősítette, hogy befejezte a Lajos haláláról és Magyarország bukásáról írt művecskéjét, de elismerte, hogy szüksége lenne a csatában elesettek vagy fogóságba kerültek névsorára, mert ezzel nem rendelkezik. Ha megkapja, ezt még hozzáilleszti a szöveghez és rövidesen elküldi Mária királynőnek és Oláhnak a kész munkát.⁴ Oláh decemberben válaszolt a sziléziai humanistának, és bár biztatta, hogy írja csak a magyarok történetét, Mohácsra vonatkozó veszteséglistákat nem küldött.⁵ Velius ezért pár hónappal később, 1532 februárjában ismét tollat ragadott és emlékeztette Oláht, hogy Lajos haláláról írott művét idestova két éve

* A tanulmány megírását az NKFIH K-119237 azonosító számú, Buda oppugnata – *Wolfgang Lazius elfeledett történelmi műve* című kutatási projektje támogatta.

¹ Ego Viennae totos sex menses fui, illic et quartum historiae librum absolvi, et libellum confeci de interitu Ludovici regis et clade Hungariae. Vö.: SZILÁGYI Emőke Rita, *Nicolaus Olahus: Epistolae Pars I (1523–1533)*, Bp., Reciti Kiadó, 2018, 235.

² BRODERICUS, Stephanus, *De conflictu Hungarorum cum Solymano Turcarum imperatore ad Mohach historia verissima*, kiad. Kulcsár Péter, Bp., Akadémiai, 1985.

³ JOHANNIS CUSPINIANI *Oratio protreptica ad Sacri Romani Imperii principes et proceres ut bellum suscipiant contra Turcum...* Viennae Austriae. s. a. [1526]

⁴ De clade Ungariae et Ludovici regis interitu optimi et innocentissimi principis libellum mature absolvi, nomina nostrorum quorundam in illo praelio occisorum mihi desunt, et captivorum, quibus insertis nihil aliud addam, nec minuat. Quem mittam ad serenissimam dominam reginam brevem, sed tamen multa complexum libellum meum. Vö.: SZILÁGYI 2018, i. m. 255.

⁵ Vö.: SZILÁGYI 2018, i. m. 268–269.

befejezte, de a végső változathoz szüksége van az elesettek névsorára.⁶ Oláh ekkor végre komolyan vette a kérést és egy hosszú és részletes levélben megírta Veliusnak, amit a mohácsi ütközetben elesettekről tudott.⁷ Ezzel elvileg elhárult a döntő akadály, Velius befejezhette a művet. Sajnálatos módon azonban a ket-tejük levelezéséből kihámozható történet itt véget ér: sem Oláh, sem Velius nem említik többé a szöveget. Nem tudjuk, elkészült-e, Velius elküldte-e Máriának. Mindaddig sem kéziratos, sem nyomtatott változatát nem ismertük, így úgy tűnt, a szövegnek örökre nyoma veszett.

Holott egy ilyen mű jelentőségét nem lehet eléggé hangsúlyozni. Nemcsak arról van szó ugyanis, hogy a sorsdöntő mohácsi csatáról valójában olyan kevés, ténylegesen kortárs, adott esetben szemtanúkra is visszavezethető forrással rendelkezünk, mely messze nem áll arányban a csata horderejével, így minden újabb adalék fontos láncszem lehet(ne) az események rekonstruálásában. A veszteség az említett történeti, hadtörténeti szemponton túl azért is fájdalmas, mert Caspar Ursinus Velius Habsburg (I.) Ferdinánd hivatalos történetírója, egyben gyermekeinek nevelője volt. Lajos haláláról írt művét el akarta küldeni Mária királynőnek, joggal gondolhatjuk tehát, hogy ez a mű őrizte volna meg számunkra a Moháccsal kapcsolatos hivatalos Habsburg-álláspontot. A szöveg historiográfiai jelentősége tehát legalább olyan fontos, mint a hadtörténeti. Hosszú ideig úgy tűnt azonban, Velius *libellusa* osztozik sok tucat más kora újkori munka sorsában, melyről adataink vannak, de ténylegesen egy betűt sem ismerünk belőle.

Úgy tűnik, nem ismerte ezt a művet Kollár Ádám Ferenc, a *Hofbibliothek* vezetője sem, aki 1762-ben sajtó alá rendezte és kiadta Velius kéziratban maradt történeti művének töredékeit.⁸ A Kollár által *De bello Pannonico* címmel ellátott munka Ferdinánd 1527 nyarán, Szapolyai János király ellen indított hadjáratával kezdődött, és az 1531 szeptemberi események tárgyalásával szakadt félbe. A Kollár-féle kiadásban a szöveg meglehetősen *in medias res* kezdődik, így általában elfogadott az a nézet, hogy Velius bizonyosan nem így akarta volna indítani a művet, vagyis valóban csak töredékről van szó. Lehet, hogy Velius ez elé szánta

⁶ *Dissem et hunc libellum de Ludovici regis interitu meum iam, quem ante biennium absolvi, verum desunt adhuc nomina captivorum et caesorum in illo conflictu, mittam aliquando tandem.* Vö.: SZILÁGYI 2018, i. m. 291. Ennek a levélnek a datálása ugyanakkor problematikus. Az Oláh leveleskönyvében fennmaradt, tehát nem autográf kéziratban valójában az 1533-as dátum szerepel. A levelet sajtó alá rendező Szilágyi Emőke épp az alapján datálja 1532-re ezt a levelet, mivel Oláh 1532 márciusában elküldte a kért veszteséglistákat, azt tehát nem lett volna értelme 1533 februárjában újra elkérni. Azt nem tudjuk, Velius megkapta-e Oláh március 10-én kelt válaszát, de Oláh bizonyosan Velius februári levelére válaszolt, mivel több helyen szó szerint idéz barátja leveléből, illetve utal arra a raguzai Hieronymus Gradeusra, akit Velius ajánlott a figyelmébe. Ezek alapján biztosra vehető, hogy Velius februári levele 1532-ben és nem 1533-ban keletkezett.

⁷ Vö.: SZILÁGYI 2018, i. m. 299–302.

⁸ *De Bello Pannonico Libri Decem Ex codicibus manu exaratis Caesareis nunc primum in lucem prolati... illustrati, studio et opera Adami Francisci KOLLARII, Typis Joannis Thomæ Trattner, Vindobonae, 1762.* – 2013 óta Szebelédi Zsolt jóvoltából magyarul is olvasható: VELIUS, Caspar Ursinus, *Tíz könyv a magyar háborúról*, Máriabesnyő, Attraktor, 2013.

volna a Mohács-beszámolót. Lehet, hogy valóban külön munkaként tekintett rá. Annyi bizonyos, hogy a Kollár-kiadásban sem maradt ennek nyoma.

Gustav Bauch, aki a 19. század végén és máig egyedülként szentelt egy kis-monográfiát Caspar Ursinus Veliusnak, csak futólag említette meg a művet, sajnálkozva, hogy elveszett.⁹ Eleinte nem jutott ennél tovább Waczulik Margit sem, aki 1937-ben megjelent kötetében szintén csak az Oláh-levelezés fentebb összegzett adatait tudta előszámlálni, de a műről ő is úgy gondolta, hogy elveszett. Arra hívta még fel, joggal, a figyelmet, hogy Velius hivatali utóda, Wolfgang Lazius nem utalt rá, hogy ismerné a szöveget, így az talán már a 16. század közepén is lappangott.¹⁰ Úgy tűnt, hogy a közel 400 évvel korábban írt munka örökre elveszett. De ekkor váratlan fordulat következett.

Waczulik, aki 1937-ben még elveszett szöveggként említette a *De interitu Ludovicit*, két évvel később a *Történetírás* című periodika 3–4-es számában közölt egy pár oldalas tanulmányt, melyben egészen szenzációs felfedezésről számolt be. Egy soproni műgyűjtő, Scholz János jóvoltából ugyanis, mint írja, a kezébe került egy, valamikor minden kétséget kizáróan a bécsi *Hofbibliothek* állományába tartozó kéziratos kötet, melynek első lapjain megtalálta Velius Mohácsról írott munkájának egy jelentős töredékét! A cikkből kiderült, hogy Scholz János már fiatal korában érdeklődött mindenféle régiségek iránt, a kézirathoz pedig egy fatális véletlen folytán jutott. 1922-ben egy soproni ház pincéjét csőtörés következtében elöntötte a víz, és az ott tárolt holmik, köztük több ládányi könyv és kézirat elázott. Az értéktelennek látszó maradékot egy házaló vette magához, Scholz pedig tőle vásárolta meg, amit arra érdemesnek tartott, köztük a Velius-töredéket tartalmazó kódexet is. A ház, ahonnan a kézirat előkerült, Kollár leszármazottainak tulajdonában volt, ez magyarázhatja, hogy miképpen került oda a bécsi *Hofbibliothek*-ből származó kézirat.¹¹ Ez persze nem ad választ arra a kérdésre, hogy ha már valószínűleg Kollár is tudott a kéziratról, miért nem adta közre 1762-es Velius-kiadásában, de ez alighanem örökre az egykori bécsi főkönyvtáros titka marad.¹²

Ami igazán megdöbbentő ugyanakkor, hogy bár Waczulik részletesen leírta a több más, korábban nem ismert Velius-részletet is tartalmazó kötetet, felfedezé-

⁹ BAUCH, Gustav, *Caspar Ursinus Velius, der Hofhistoriograph Ferdinands I. und Erzieher Maximilians II*, Bp., Friedrich Kilian Königl. Ung. Universitätsbuchhandlung, 1886, 65.

¹⁰ WACZULIK MARGIT, *A török korszak kezdetének nyugati történetirodalma a 16. században*, Bp., Rábaközi Lapkiadó Vállalat, 1937, 56.

¹¹ WACZULIK MARGIT, *Ismeretlen magyar vonatkozású részek I. Ferdinánd udvari történetírójának munkájából = Történetírás*, 1939, 3–4, 150–151.

¹² Az, hogy később tervezte volna a szövegek közlését, kevéssé valószínű. Egyrészt a kiadatlan szövegmenyiség jóval kevesebb, mint amit eredetileg közölt, önmagában csak egy nagyon vékony kötetet tenne ki, értelmetlen lenne a mű többi részétől külön kezelni. Ráadásul, ahogy majd látni fogjuk, a most előkerült töredékek között van olyan, mely kronológiailag a már kiadott részek közé illeszkedik, így utóbb még nehezebben közölhető önállóan. Egy kézenfekvő magyarázat adódik: talán Kollár is csak azután fedezte föl a kéziratot, hogy a *De bello Pannonico* 1762-ben már megjelent. Biztosat ugyanakkor erre vonatkozólag nem lehet tudni.

se lényegében semmilyen visszhangot nem kapott. A szövegek átírására és közlésére ő maga nem gondolt vagy nem gondolhatott, de annak sincs nyoma, hogy bármilyen hivatalos testület igyekezett volna az értékes kéziratot megszerezni Scholz Jánostól, vagy legalább közzétenni a megtalált részletek, főképp pedig a Mohács-mű szövegét.

Az értékes információ a *Történetírás* hasábjain lappangott, és úgy tűnt, senkinek nincs róla tudomása. Én magam, bár volt szerencsém a már nagyon idős Waczulik Margitot személyesen is ismerni, a nyugati történetirodalomról írott monográfiáját pedig rendszeresen forgattam, a Velius felfedezését hírül adó cikkel nem találkoztam. Egészen addig, míg a Mohács-kérdés kora újkori historiográfiáját kutató kollégám, Tóth Gergely fel nem hívta rá a figyelmemet. Már a pusztá tény, hogy Velius Mohács-beszámolója 80 éve még elérhető volt, felvilágyozólag hatott, bár vajmi kevés esély volt rá, hogy a kódex valaha előkerül.

A kézirat tulajdonosa, Scholz János még az 1930-as években az Egyesült Államokba költözött, feleségül vette Anna Rosent, egy amerikai milliárdos lányát, végül elismert zeneszerzőként és műgyűjtőként New Yorkban halt meg 1993-ban. Közben Európán végigsöpört a második világháború vihara. Ki tudhatta volna, hová keveredett a kézirat?

Pár nappal azután, hogy tudomást szereztem a Waczulik-cikkről, a soproni Széchenyi István Városi Könyvtár honlapján megjelent egy megemlékezés Scholz János halálának 25. évfordulójára. A több helytörténeti értesülést is hasznosító anyagból kiderült, hogy Scholz a háború után, 1948-ban járt még egyszer Magyarországon, és Sopronban maradt gyűjteményét a városi múzeumnak, illetve a levéltárnak adományozta.¹³ Sopronban azt mondják erre: Finger Gottes.

Ez ugyanis már kínált némi támpontot, hogy ha a kódex egyáltalán még megvan, merre kell keresni. Rögvest felhívtam a szóba jöhető soproni közgyűjteményeket: a könyvtárat, a levéltárat és a múzeumot is, majd e-mailben is megírtam, mit keresek. De mivel Scholz New Yorkban halt meg, és a New York Times nekrológiájából¹⁴ kiderült, hogy a Morgan Library komoly donátora volt, egy füst alatt írtam a Morgan Libraryba is, érdeklődve, hogy a náluk levő Scholz-hagyatékban nem található-e egy ilyen és ilyen kézirat. Sajnos minden próbálkozás zsákutcának bizonyult. A megkeresett intézmények munkatársai, miként a Morgan Library két kurátora, Joshua O'Driscoll és Carolyn Vega is biztosított arról, hogy az ő gyűjteményükben nincs ilyen kézirat. Az utolsó lehetőséget Waczulik cikkének egy lábjegyzete kínálta. Eszerint Scholz gyűjteményéből egy kötet még a harmincas években az OSZK-ba került,¹⁵ elvi esély tehát lehetett rá, hogy ha a Velius-kézirat túlélte a háborút és Magyarországon maradt, talán a nemzeti könyvtár gyűjteményét gyarapította.

¹³ <http://www.szivk.hu/25-evvel-ezelott-hunyt-el-scholz-janos/> (Letöltés: 2018. 06. 03.)

¹⁴ <https://www.nytimes.com/1993/06/06/obituaries/janos-scholz-89-cellist-scholar-and-morgan-library-benefactor.html> (Letöltés: 2018. 07. 24.)

¹⁵ KOLLAR Ádám Ferenc *Historiae jurisque publici regni Ungarie amoenitates* című munkájáról van szó. Vö.: WACZULIK 1939, i. m. 151.

Az OSZK kézirati adatbázisa jelenleg külső felhasználóknak nem elérhető, ezért az ottani kollégáktól kértem segítséget. Szebelédi Zsolt pedig, aki korábban magyarra fordította Velius Kollár által kiadott *De bello Pannonicóját*, postafordultával megírta, hogy talált a katalógusban egy *Fragmenta Caspari Ursini Velii* címen nyilvántartott kötetet, kikérte, és világossá vált, hogy valóban ugyanazt a kéziratot tartja a kezében, mint amelyet Waczulik Margit is látott. A kolligátum első lapjain pedig ott volt Velius Mohács-beszámolójának immár másodjára megkerült töredéke!

A kézirat azonban, noha legértékesebb eleme kétségtelenül a Mohács-beszámoló, számos egyéb izgalmas részt is tartalmaz. Bár Waczulik Margit 1939-es cikkében már bemutatta a kéziratot, a lényegi tartalom ismertetését mégis szükségesnek látom, egyrészt mert a cikket aligha ismerik sokan, másrészt rá kell mutatnom azon pontokra, ahol Waczulik nem, vagy nem egészen jól mért föl valamit.

A kézirat, mely jelenleg az OSZK-ban a Fol. Lat. 4596 jelzet alatt található, nyilvánvalóan kolligátum. A növedéki napló szerint 1954-ben került a könyvtár állományába, de erről közelebbit egyelőre nem lehet tudni. A kötéstáblán belül fekete tintával az AD 1712-es évszám szerepel, ami talán arra utal, hogy mai kötését ekkor kapta a kézirat. Ez annál is valószínűbb, mivel a többi, Bécsben őrzött Velius-kéziratot is a 18. század első évtizedeiben kötötték újra, valamennyit az OSZK-ban levő példányhoz hasonló, fehér pergamenkötésbe, az előlapon a kétfejű sast ábrázoló címerrel. Eredetileg tehát egészen bizonyosan a *Hofbibliothek* állományába tartozott a ma Pesten levő kézirat is.

Egy utólag bekötött lapon, melynek mérete is kisebb, mint a kézirat lapjaié, Caspar Ursinus Velius pecsétjének rajzolata található, alatta a szerző aláírásának (Caspar Ursinus Velius doctor et R[egius] H[istoriographus] manu propria) másolatával. Ez alatt 18. századi kézírással egy magyarázó szöveg, miszerint Velius fentebb látható pecsétjének és aláírásának másolata egy 1531-ben általa kiállított oklevélről származik.¹⁶ Az íráskép alapján is úgy tűnik, ezt a cetlit a kézirat újrakötésekor illesztették az eredeti dokumentumhoz.

A tényleges első lapon a kézirat más kéztől származó, valószínűleg utólag adott címe olvasható: *Fragmenta Historiae Caspari Ursini Velii historiographi caesaris Ferdinandi*. Alatta található Hugo Blotius kézírásával a kézirat eredeti, bécsi jelzete: Hist. Lat. Ms. N. 435. Ennek érdekessége, hogy ugyanez a jelzet található az ÖNB cod. 7688-as jelzetű kolligátumának 352r lapján is. Ez utóbbi kódex alapvetően Velius hivatali utódának, Wolfgang Laziusnak Magyarország

¹⁶ Sigillum Casparis Ursini Velii pendens ex litteris datis Lynziae Vigesima Prima Augusti Anno Domini Millesimo Quingentesimo Tricesimo Primo, ubi Joanni episcopo Viennensi ejusque in spiritualibus vicario Caspar Ursinus serenissimi et potentissimi Romanorum, Hungariae et Bohemiae regis historiographus ad simplex sine cura beneficium ecclesiasticum in domo vulgariter Im Köllerhof nuncupatum in civitati Viennensi situm per obitum quondam Joannis Wisinger vacans praesentat venerabilem dominum Sigismundum Pfandel clericum Zalaviensem Dioc. dicti serenissimi regis capellanum et cantorem.

történetéről írott műve legjobb kéziratát őrzi,¹⁷ de a 352r laptól a 363r-ig tartalmaz egy Velius-töredéket is *Casparis Ursini Velii fragmenta varia historica* címen, mégpedig a Kollár által kiadott *De bello Pannonico* X. könyvének szövegét és emellett egy rövid, egyetlen fólió terjedelmű feljegyzést 1537-re vonatkozó adatokkal. Ennek a részletnek a pesti kézirathoz való viszonyára később még visszatérek.

A kolligátumban négyféle lap-, illetve levélszámozás is fut. Ezek között kétő van, amelyik az egész köteten hiánytalanul végighalad: egy vörös ceruzával írt lapszámozás, illetve egy szintén kései, valószínűleg az OSZK-ban rávezetett levélszámozás. Ez utóbbit nemcsak a számok írásképe igazolja, de az a tény is, hogy bár a kézirat oldalaira a legkézenfekvőbbben ezen lap- vagy levélszámozás alapján tudunk hivatkozni, Waczulik Margit 1939-ben még nem ezt használta, ami arra enged következtetni, hogy ő ezt az egységesített fóliószámozást még nem ismerte. Az OSZK fóliálása esetében ez egyértelmű, de úgy tűnik, a piros ceruzás számozást sem látta még 1939-ben. Amit Waczulik is bizonyosan látott, az ezektől eltérő, két korábbi levélszámozás.

A kézirat tartalmi egységei az egyes levél-, illetve lapszámok feltüntetésével az alábbi táblázatban foglalhatók össze:

<i>OSZK levél- számozása</i>	<i>Vörös ceruzás lap- számozás</i>	<i>Blotius levél- számozása (I)¹⁹</i>	<i>Lazius- kódexek levél- számozása (II)</i>	<i>Az adott részlet témája</i>	<i>Kézírás</i>
2r	126	35r	49r–v	Címlap	
3r–10v	128–143	36r–43v	50r–57v	De interitu Ludovici	Velius- autográf
11r–17v	144–157	44r–50v ²⁰	58r–64v	De bello Pannonico (IX. könyv töredéke)	Velius- autográf
18r	158	51r	65r	Bosznia?	Velius- autográf
19r–30r	160–186	–	11r–22r	Svájci reformáció	Velius- autográf

¹⁷ Lazius történeti hagyatékáról bővebben: KASZA Péter, *Lazius-kéziratok, Filológiai alapvetés egy kritikai kiadás elé = Magyar Könyvszemle*, 134(2018), 3, 148–169.

¹⁸ Waczulik Margit hivatkozásai ezzel a levélszámozással indulnak, majd áttér a II. számozásra, miután ezek a fóliószámok elfogynak. Némely esetben ugyanakkor, talán nyomdahiba folytán, a Waczulik által megadott oldalszámok tévesek.

¹⁹ 44r–50v Waczuliknál, tévesen, 37a-val kezdődik, végpontot nem ad.

<i>OSZK levél- számozása</i>	<i>Vörös ceruzás lap- számozás</i>	<i>Blotius levél- számozása (I)¹⁹</i>	<i>Lazius- kódexek levél- számozása (II)</i>	<i>Az adott részlet témája</i>	<i>Kézírás</i>
31r–34v	188–195	–	23r–26v ²¹	Magyarországi harcok 1528–29	egykorú másolat
35r–37v	196–203	–	27r–30v	üres	
38r–52v	204–233	–	31r–45v	1532. év eseményei	Velius- autográf
53r–v	234–235		46r–v	üres	
54r–65r	100–103, 108–111, 116–120, 104–105, 112–115, 106–107, 96–99	–	–	Arab, perzsa és oszmán tematikájú kéziratok jegyzéke (nincs köze Veliushoz)	

A lap-, illetve levélszámozás sokat elmond a kézirat történetéről is. Az OSZK-é az egyetlen számozás, mely az elején kezdődik, ami arra utal, hogy korábban a jelenleg egy kötetben található kéziratokat külön tárolták, és más-más szisztémában számozták meg. A kötetet ma ismert formájában csak az OSZK-ban levélszámozták meg 2r-től 65r-ig.

A piros ceruzás lapszámozás a másik, mely szintén az egész kötetten végigfut. Írásképe alapján ez is késői, 18–19. századi lehet. Nemcsak az a furcsa ugyanakkor, hogy nem 1-sel, hanem 126-tal kezdődik, hanem az is, hogy az OSZK számozása mellett csak ez számozza meg a kötet végén található, keleti kéziratok jegyzékét, de ezt meglehetősen összevisszaságban teszi. A 96–120-ig tartó lapok a versón levő 234. oldal és a rectón levő 235., (ami az utolsó lap) közé ékelődnek be, és ugyan minden oldalszám megvan, de némi festői rendezetlenségben. Mivel a legelső szám jelenleg 96-os, aki számozte, nyilván ismert még 95 oldalnyi anyagot, amit a kódex ma már nem tartalmaz. Az is valószínű, hogy a kézirat lapjai akkor még nem ebben a sorrendben voltak, legalábbis ami a keleti kéziratokat illeti, hiszen senki nem számozna bekötött oldalakat ilyen zavarosan sorrendben. Valószínűbb, hogy a Velius-anyag már akkor is egyben volt, hiszen számozása 126–234 közt folyamatos. A keleti kéziratok katalógusának utólagos hozzátoldása során azonban ennek lapjai valahogy összekeveredtek, pár el is vezett, hiszen 121–125, vagyis három levél nincs meg, a többi számozása pedig összevissza áll. Sajátos módon Waczulik, aki 1939-ben leírta a teljes kolligátumot, sem a pi-

²⁰ Waczuliknál: 23a–36b.

ros ceruzás számozást nem használta és említette, de nem regisztrálta a keleti kéziratok katalógusának meglétét sem, noha ezeknek már akkor is a kézirathoz kellett tartozniuk.

A két régebbi levélszámozás merőben más eset. A 35r–51r közti számozás a legrégebbi. A kézírás alapján ez Hugo Blotius (1533–1608) bécsi főkönyvtáros írása. Ő csupán a kézirat első három töredékét levélszámozta. Az övé mellett minden Velius-szöveget egy másik kéz is fölíált, ennek írásképe pedig a számjegyek alapján erősen rokonítható a Bécsben őrzött *Lazius-kódexek* oldalszámozásával. Ennek tartalmi jelentőségére később még visszatérek. Most csak annyit érdemes leszögezni, hogy a Velius-anyag is jól adatolhatóan két részre osztható. A Blotius által is számozott oldalak eredetileg is egybe voltak kötve, és ezekhez utólag kötötték hozzá azon részeket, melyeken csak a *Lazius-kódexek* levélszámozása fut.

Arra, hogy Blotius miért 35r-n kezdte a számozást, a jelenleg kvázi címlapként funkcionáló oldal alján levő bejegyzés ad magyarázatot. Itt szintén Blotius kézírásával a következő szöveg olvasható: „Hunc praecedunt excerpta ex libris Chronicis Abbatis Spanhennensis cum glossa Stabii hoc eodem numero 5033 notati”. Vagyis Blotius szerint a Velius-kézirat előtt kivonatok szerepeltek egy apátsági krónikából. Ennek terjedelmét nem ismerjük, de lehetett akár ez a hiányzó 34 levél.

Az 51v alján pedig a következő bejegyzés található: „Haec sequuntur fragmenta Acephala. Primum autem initium habet hoc: etiam aurea F”. Mivel az a részlet, mely kötetben most következik nem *etiam aurea* szavakal kezdődik, Blotius még más töredéket látott az 51v után, vagyis a jelenlegi formációt biztosan nem ismerte.

A *Lazius-kódexek* számozása viszont azzal a tanulással szolgál, hogy a két részlet 49r–65r, illetve 11r–46r valamikor egy kötetben szerepelhetett, csak fordított sorrendben. Ebből az eredeti kötetből ma nincs meg az 1r–10r részlet, illetve hiányzik 47r–48r, vagyis két levél, egyébként a számozás folyamatos, de az eredeti kötetet szétszedték és 11r–46r került 49r–65r után. Ma így találjuk a kódexben.

Összefoglalóan azt mondhatjuk, hogy az előttünk fekvő kötet anyagát legalább három esetben rendezték újra. Létezett egy Blotius-féle besorolás, ennek nyoma az OSZK számozása szerinti 2r–18r leveleken van. Ezt utóbb kivették az eredeti helyéről, ahol még egy apátsági krónika állt előtte, utána pedig más töredékek, és hozzákötötték egy olyan Velius-kézirathoz, mely az OSZK számozásában jelenleg a 19r–53r. Az új kötetet ismét levélszámozták. Egy részét akkor először, más részén pedig áthúzták a Blotius-féle számozást és odaírták az újat. Ennek az így létrejött kötetnek az első 10 levele most hiányzik, 11r–46r-ig megvan, két levél hiányzik, majd jön a Blotius által is számozott részlet 49r–65r. A számok sorrendje mutatja, hogy ennél a kötésnél a Blotius-részt kötötték hátra. Jelenleg viszont fordított sorrendben állnak, 49r–65r megelőzi 11r–46r, ami csak úgy történhetett, hogy történt közben egy harmadik rendezés. Ez lehetett az, amikor a szétesett kéziratot újra egybefűzték, talán ennek lenyomata a piros ceruzás számozás. Elképzelhető, hogy ekkor került a Velius-iratok mellé a keleti

könyvek katalógusa. Mivel a kötéstábla 18. századi munka, ennek az utolsó kötésnek ekkortájt kellett megvalósulnia. Bár Waczulik nem említi a piros ceruzás számozást, és úgy tűnik, a keleti kéziratok katalógusát sem ismeri, ennek ellenére valószínű, hogy már ő is a ma ismert állapotában találta a kódexet. Mindenesetre az OSZK-ba már ebben az állapotban került be a kódex, erre utal a folyamatos és koherens fölíálás. A továbbiakban erre a számozásra hivatkozom.

Tartalmi kérdések

Ha a kötetben található kéziratokat tartalmi szempontból vesszük szemügyre, az arab, perzsa és török kéziratok katalógusa nyilvánvalóan kilóg a sorból. Bár orientalisták és oszmanisták számára hasznos adalék lehet, milyen kéziratokkal rendelkezett a *Hofbibliothek* a 18. században, és ezekből melyeket szándékozta lefordíttatni, de a valódi találat az a több mint száz oldalnyi Velius-szöveg, melynek java része eddig ismeretlen, kiadatlan anyag.

Az egyetlen kivételt ez alól a 11r–17v lapokon található részlet jelenti, melyről már Waczulik Margit is helyesen állapította meg, hogy olyan szöveget tartalmaz, mely része a Kollár-féle Velius-kiadásnak.²¹ Utóbb egy kéz ceruzával rá is vezette a kézira, hogy az itt olvasható részlet Kollár kiadásának 160–166. lapjain található (incipit: Assurrexunt deinde Joannes princeps Saxoniae; excipit: igitur numquid domum hinc abituri sumus) szöveggel egyezik meg. Ez a részlet szerepel egy ma Bécsben őrzött kódexben is, ugyanis a IX. könyv teljes szövege az ÖNB cod 8055-jelzetű kötetében található a fol. 48v–50r, fol. 51r–66r lapokon. Viszont ezzel a részlettel ez eddig az egyetlen olyan Velius-hely, melynek két kézirati variánsa is ismert. Mindenképpen a pesti tűnik korábbi verzióknak, mert ebben található több marginália és javítás is, de azok a bécsi kódex szövegváltozatába beépültek, illetve annak nyomán a Kollár-kiadásba is. Bár új információt ez a pár oldal látszólag nem tartalmaz, jelentősége éppen abban van, hogy ez esetben pizkozatról van szó. Ez pedig lehetővé teszi, hogy ha csak egy apró részlet erejéig is, de bepillantsunk Velius műhelyébe és lássuk, hogyan dolgozta át, egészíti ki tisztázott formáig egy történeti szöveget. Filológiai, historiográfiai szempontból tehát ennek a szövegnek is van jelentősége.

Ezt az összesen 7 levél, vagyis 14 lap terjedelmű részletet leszámítva azonban minden más szöveg olyan töredék, mely a *De interitu Ludovici*hez hasonlóan korábban nem jelent meg. Ami az előkerült töredékek koronaékkövének számító Mohács-szöveget illeti, ahogy azt Waczulik is megállapította, a szöveg sajnos csonka. Éppen a hadrend felállítása közepette, a csata kezdetén szakad félbe, és úgy tűnik, nem véletlenül. A szöveg a kódex elején, a Blotius által is levélszámozott lapokon található. Ezt a részt fizikailag egy négy, illetve nyolc levélpárból álló ívfüzetből kötötték egybe. Az első négy levélpár bal oldali leveleiből megvan az első levél, de a három következőt kivágták. A jobb oldali párok első lapján

²¹ Vö.: WACZULIK 1939, i. m. 155–156.

indul a Mohács-szöveg és folytatódik a négy ép levélen keresztül. Következik a második ívfüzet, mely nyolc levélpárból áll. Ennek bal oldali első négy levele megvan, ezeken folytatódik a Mohács-szöveg, majd négy levél ki van vágva. A jobb oldali nyolc levél teljes épségben megvan, azok viszont már a IX. könyv részletét (7 levél), illetve az utolsó levél rectóján egy egyelőre azonosítatlan töredéket tartalmaznak. A két füzetben mind a négyféle lap- vagy levélszámozás megtalálható, és ezek mindegyike folyamatos, ami azt mutatja, hogy a leveleket még azelőtt kivágták, hogy a számozás a lapokra került volna.²²

A Mohács-részlet tehát összesen nyolc levél terjedelmű szöveg, melynek az elejéről és végéről is kivágtak három, illetve négy levelet. Nem biztos ugyanakkor, hogy a mű elejét is megcsonkították, mivel ott értelmesen kezdődik a szöveg,²³ de mivel három levél hiányzik, ez nem is kizárható. Egy bevezetés, előszó vagy ajánlás kerülhetett volna a mű elejére.

A vége viszont mondat közben szakad meg, így az bizonyosan csonka. Innen négy levél hiányzik, míg a meglevő anyag összesen nyolc levél terjedelmű. Ha a Mohács végét vágták ki innen,²⁴ akkor Velius a maradék négy levélen jutott volna el a csata végéig. Ha a meglevő szöveg dinamikáját nézzük, ez messze nem lehetetlen: további négy levélnyi terjedelem elég is lehetett volna a csata leírásához és a mű befejezéséhez. Ha ez igaz, akkor a mű harmada hiányzik. Ha az eleje is csonka, akkor több.

Azt, hogy a mű nem teljes, már Waczulik cikke is megemlítette. Azt viszont nem hangsúlyozta vagy nem vette észre, hogy a birtokunkban levő Mohács-részlet nem csupán töredék, hanem egy még alakulóban levő munka piszkozata. Waczulik Margit is leszögezi, hogy a részlet Velius saját kézírásával készült fogalmazvány,²⁵ de ennél többről van szó. Az Oláh Miklósnak írt levelek szerint 1531-re Velius befejezte (*confeci*) a művet, csak a veszteséglistához várt Oláhtól további adatokat. Bár ezeket 1532-ben megkapta, mivel kéziratunk vége hiányzik, ebből semmiképpen sem derülne ki, hogyan hasznosította Velius a kapott információt. A kezünkben levő munka azonban nem egyszerűen egy csonka mű: a számos margináliát, áthúzást, betoldást elnézve korántsem az a benyomása az embernek, hogy egy elkészült mű kéziratát tartja a kezében, inkább az, hogy egy több helyen már jól kidolgozott, más esetekben még számos kiegészítést igény-

²² Köszönöm Tóth Zsuzsannának és Földesi Ferencnek, hogy konzultálhattam velük a kézirat fizikai állapotáról, és hogy hasznos tanácsaikkal, észrevételeikkel segítettek a tanulmány megírásában.

²³ Anno quarto, qui erat a natali Christiano MDXXVI., postquam Solymannus Turcarum imperator Belgrado potitus...

²⁴ Felmerülhetne, hogy nem a Mohács-szöveg vége hiányzik, vagy pontosabban nem azt vágták ki, hanem az utána álló IX. könyvhöz tartozó részlet eleje. Csakhogy ezt terjedelmi adatok nem igazolják. A kézirat rész, ahogy fentebb írtam, 7 levél terjedelmű, és a nyomtatott szöveg 160–166. oldalán levő szövegnek felel meg. A IX. könyv nyomtatott verziójában viszont még 12 oldal előzi meg ezt a részletet, ami arányosan kb. 14 levélnek felelne meg, de csak 4 hiányzik. Valószínűbb tehát, hogy a csonkítás a Mohács-szöveg végét érintette, így annak kb. a harmada hiányzik.

²⁵ Vö.: WACZULIK 1939, i. m. 151.

lő munka piszkozati példányát. A margókon még olyan jellegű megjegyzéseket is találunk, mint pl. a 6r lapon: *Turcus arcem Soklos frustra oppugnavit. Inde avertit iter Quinqueecclesias versus; laus Georgii Zotmar; urbem copiosam ob merces incendit, captivos abegit, alios alios [!] trucidat.* Ez a marginália logikusan sehová nem illeszthető az adott oldal szövegébe. De véleményem szerint nem is betoldásról vagy javításról van szó, hanem inkább egyfajta emlékeztetőről. Mintha Velius magának írta volna a lapszélre, hogy melyek azok a témák, például Szathmári György dicsérete, melyeket még ki kell majd dolgoznia és beilleszteni a szövegbe. Egy „*laus Zotmar*” aligha egy mondatos anyag. Vagyis bizonyos szempontból úgy tűnik, hogy meg is találtuk Velius elveszettnek hitt Mohács-szövegét, meg nem is. Nem tudjuk, ez volt-e a végső változat, de ami most a kezünkben van, még bizonyosan nem lezárt munka. Egyes részei (Mária királynő vagy Szalkai beszéde), ahogy erre már Waczulik Margit is rámutatott, jól kidolgozottak,²⁶ más helyütt Velius még szemlátomást alakítani akart a szövegen. Bár sajnálkozhatnánk is, hogy az előkerült kézirat részben csonka, részben félkész, mégis inkább annak kell örülnünk, hogy ennyi előkerült. Mert bár ami a birtokunkban van, talán nem felel meg annak a készültségi állapotnak, amelyről Velius 1531–32-ben Oláhnak beszámolt, már a vázlat is sokkal több információt tartalmaz, mint amit eddig tudtunk.

A maradék négy részlet viszont sokkal letisztultabb állapotban maradt ránk, és kétségtől a ma *De bello Pannonico* címen ismert munkához tartozó szövegekről van szó. Annál is érthetlenebb, hogy ha Kollár ismerte ezeket, miért nem dolgozta be a kiadásba? Pedig nem is minden esetben az általa kiadott szöveg kronológiai időhatárán túli szövegrészekről van szó.

A 31r–34v lapokon található részlet esetében bizonyosan nem. Bár Waczulik Margit úgy gondolta, ez a részlet az 1535-ben, Erdélyben zajló harcokat mutatja be,²⁷ ez tévedés. Erre, úgy tűnik, már azok a kollégák is rájöttek, akik az OSZK-ban lajstromozták a kötetet, valaki ugyanis a 31r jobb felső margójára ceruzával kérdőjelesen odaírta az 1529-es évszámot. És valóban: az ominózus részlet Szapolyai János király tarnóvi száműzetését követően, az ország visszahódításáért 1528–29 fordulóján a Partiumban és Erdélyen folytatott harcainak a leírása. Velius ugyanis úgy fogalmaz, hogy miután Ferdinánd Esztergomból távozott, János terve miatt kiújult a háború.²⁸ Márpedig ez a konstelláció csak erre az időszakra érvényes: Ferdinánd 1528 tavaszán hagyta el Magyarországot, János pedig ez év őszén tért vissza, így a leírás bizonyosan erre és nem az amúgy eléggé eseménytelen 1535-ös esztendőre vonatkozik. Ez pedig különösen azért érdekes, mert Velius munkájának kiadott része 1531 szeptemberében szakad félbe, ha tehát a részlet 1535-ös eseményekről szólna, akkor egyfajta ki nem adott folytatásról lenne

²⁶ Vö.: WACZULIK 1939, i. m. 155.

²⁷ Vö.: WACZULIK 1939, i. m. 156–157.

²⁸ *Itaque novos motus bellumque perneciale exoriturum esse apparebat. Itaque missi a rege antequam Strigonio Viennam abiret in Transylvaniam pacandam ad eam regionem et in officio retinendam... 31r.*

szó. De mivel bizonyos, hogy 1528–29-es események képezik a szöveg tárgyát, olyan évről van szó, melynek helye lenne a már kiadott verzióban is! A kezdő sor ugyanakkor afelől sem hagy kétséget, hogy ennek a részletnek egy nagyobb, új egység élén kellett volna állnia: „Bellum cum Joanne susceptum prout gestum fuit ordine ac suo quoque tempore acta tribus proximis liberis inserui”. Vagyis Velius a Jánossal folytatott háborút az előző három könyvben már elbeszélte, most tehát az a negyedik könyv következik, mely a harcok kiújulásáról szól. És valóban: ha megnézzük a Kollár-kiadást, Velius az első négy könyvben tárgyalja a magyarországi eseményeket az 1528-as szinai vereségig és János meneküléséig. Az V. könyv az 1529. márciusi speyeri birodalmi gyűléssel kezdődik. Így viszont hiányzik az elbeszélésből János visszatérésének bemutatása. Valahol itt kereshetjük a most előkerült részlet helyét is. Az, hogy Velius három, már megírt könyvről beszél, Kollárnál pedig négyet találunk, ami részletünk elé kerülne, nem ellenérv. A Velius-kéziratok ugyanis nem tartalmazznak könyv- vagy fejezetbeosztást, a művet Kollár osztotta fel tíz részre, és semmi nem igazolja, hogy ez a felosztás hibátlan. Mivel éppen Velius Oláhnak írt, 1531. szeptemberi leveléből tudjuk, hogy szerzőnk az év tavaszán fejezte be Magyarország történetének IV. könyvét, úgy vélem, a pesti kódex részlete éppen ezt a negyedik könyvet vezette (volna) be. Hogy egyszerűen beilleszthető-e a Kollár-kiadás IV. és V. könyve közé, arról még korai volna nyilatkozni, de a helyét ott kell keresni.

Sokkal egyszerűbb a dolgunk, ha a svájci reformációnak szentelt epizód, illetve az 1532-es év eseményeit tárgyaló rész helyét keressük. Mindkét esetben olyan fejezetekről van szó ugyanis, melyek kronológiailag túlmennek azon, amit a Kollár-kiadás tartalmazott, így teljesebbé teszük Velius munkáját. A svájci reformációról szóló rész helyét egészen pontosan meg lehet határozni, mivel szinte hézagmentesen illeszkedik a Kollár-kiadásból ismert szöveg végéhez. Kollár beosztása szerint ez a X. könyvet jelenti, melynek egyik utolsó eseménye egy 1531. augusztus 13-án felbukkanó üstökös. Velius megjegyzi, hogy egy ilyen jelenség mindig rossz ómen, és általában viszályt és háborút jövendöl. Ennek igazolására említi meg, hogy az üstökös felbukkanása után nem sokkal az egyenetlenség elharapódzott a svájciaknál és súlyos háború tört ki.²⁹ Igaz, ezt követően még pár sort olvasunk Ferdinánd király fellépéséről a speyeri gyűlésen, de aztán a szöveg megszakad. A pesti kódexben levő részlet viszont éppen a Németországban elharapózó eretnekség felemlegetésével kezdődik,³⁰ majd a Svájcban kitört, végül

²⁹ Idibus Augusti cometes horrendo fulgore exarsit et circiter XX. dies fatales ignes [...] longe effudit [...] divinaeque irae, generi humano quasi bellum indicentis, faecialis, clades denunciati maximas et ipse importat res humanas susque deque permiscendo. Regum itaque mortis regiaeque fortunae hominum consecuta est bellum foedum atque gliscentibus intestinis discordiis inter ipsos Helvetiorum exortum est. *De bello Pannonico*... 181.

³⁰ Cum iam passim tota Germania tot absurdae atque impiae sectae ceu lues pernitiiosa per foeda contagia in plurimas urbes invasissent, ac singuli per singulas civitates Heresiarchae veluti regnum possidentes pro sua libidine divina iusta atque humana permiscuissent, in Helvetiis Udalricus Zvinglius summam auctoritatem sacris ritibus evvertendis novisque introducendis obtinebat... 19r.

a második kappeli csatában Ulrich Zwingli halálához vezető polgárháború tárgyalása következik. Ami tehát a kezünkben van, az szinte hézagmentes folytatása a töredékes X. könyvnek. Ezt az attribúciót csak erősíti, ha szemügyre vesszük a X. könyv fentebb már említett, Bécsben őrzött kéziratát. Ez az eredetileg Hist. Lat. Ms. N. 435. jelzet alatt számontartott kézirat, mely jelenleg a cod 7688-as Lazius-kötet utolsó részét képezi a 352r–363r lapokon. A bécsi és a budapesti kódex két szövegének írásképe teljességgel megegyezik, mindkét esetben Velius-autográfáról van szó. Az azonos jelzet arra enged következtetni, hogy a ma két külön kötetben található kézirat valamikor egy egységet képezett. De még fontosabb nyomot kínál az oldalszámolás. A bécsi kódex részletének eredeti levélszámolása ugyanis 1r-val kezdődik és 10r-n ér véget. A 10v üresen marad. Ha megnézzük, a pesti kódex vonatkozó részlete viszont a *Lazius-kódexekre* jellemző levélszámolás szerint 11r-val indult. Úgy tűnik, mintha két, egykor összetartozó részlet két fele feküdne előttünk. A bécsi szöveg 10r-n mondat közben szakad meg, a pesti mondat elején kezdődik, a toldás tehát nem hézagmentes, de sok aligha hiányzik a két részlet közül. Talán csak épp a bécsi kódex 10v-ján hiányzó, egy oldalnyi szöveg. Az érvet ugyanakkor gyengíti, hogy a bécsi kódex 10v-ja üres, vagyis ott elfért volna a hiányzó rész, de nincs ott. Elképzelhető, hogy Velius az átkötést soha nem írta meg, a két részlet között mindig is volt valami hiány, de az azonos jelzet és a később rájuk vezetett oldalszámolás azt sugallja, hogy a 16. század második felében egységként kezelhették őket. Sőt. Ugyanebben a cod 7688 jelzetű *Lazius-kódex*ben található az az egy egyetlen levél terjedelmű Velius-töredék is, mely Vels tábornok 1537-es hadjáratáról szól. Ennek eredeti számolása, teljesen illogikus módon, 66r–v. Vagyis a pillanatnyi állapot szerint egy Velius-szöveg véget ér 10r-n, 10v üres, majd a következő rectó száma nem 11r, hanem 66r. Ha viszont ide beillesztjük a pesti kódex teljes Velius-anyagát, akkor az oldalszámok gyönyörűen egymásba simulnak. 1r–10r Bécsben, 11r–65r Pesten (ebből két levél: 47r–48r hiányzik) és 66r–v megint Bécsben, a kronológiailag is ismert utolsó Velius-tördéssel.

Végül nézzük a 38r–52v közti szöveget, mely igazi csemege, hiszen tárgya jórészt Kőszeg hősieles védelme, illetve Szapolyai és Gritti kudarcra Esztergom alatt. Kőszeg ostroma ugyan kifejezetten jól dokumentált esemény,³¹ de kortárs narratív forrás, az egyetlen Szerémit leszámítva, nem foglalkozik vele. Velius eddig ismeretlen töredéke most nemcsak ezt pótolja majd, de mivel az ostrom menetét több jelentésből, levélből ismerjük, lehetőség adódhat arra, hogy „tetten éadjuk” Velius-t, milyen források figyelembevételével dolgozott.

Jelen ismertetésnek nem lehetett feladata, hogy részletesebben vizsgálja az előkerült töredékek jellegét, forrásait, helyüket Velius történeti szövegeiben. Ez még további alapos kutatásokat igényel. Elsőként a Mohács-részlet közlése lehet a feladatunk, mely több kolléga együttműködése révén hamarosan latinul és magyar fordításban is elérhető lesz, a megfelelő bevezető tanulmányokkal és kapcsolódó kísérő szövegekkel ellátva. De mindenképpen ki kell adni a többi

³¹ Vö.: *Kőszeg ostromának emlékezete*, szerk. Bariska István, Bp., Európa, 1982.

részletet is. Ennek kapcsán érdemes újragondolni Kollár több mint két és fél évszázados szövegközlését, és egy új, modern szemléletű, külföldi kutatók számára is hozzáférhető kiadást készíteni filológiai és tárgyi jegyzetekkel. Ez éppúgy a közeljövő feladata, mint Velius történeti művét immár a megfelelő kiegészítések beiktatásával, átdolgozott fordításban a nagyközönség elé tárni.

KASZA, PÉTER

„Un manuscrit ne disparaît jamais dans le feu”

Le manuscrit de la relation de Caspar Ursinus Velius sur la bataille de Mohács et d'autres fragments conservés à la BN de Hongrie

Il ressort de la correspondance de Miklós Oláh que l'humaniste viennois d'origine silésienne, plus tard historiographe officiel de Ferdinand Ier, Caspar Ursinus Vellius, a composé un ouvrage mineur au sujet de la bataille de Mohács. L'auteur voulait dédier son ouvrage à la reine veuve Marie. Or, l'ouvrage n'a jamais vu le jour et le manuscrit s'étant également perdu, les chercheurs ont du se contenter de noter son existence. En 1939 Margit Waczulik a publié une petite étude, dans laquelle elle a signalé que dans la collection privée de János Scholz, à Sopron, il existe un codex renfermant quelques fragments de Velius et une version tronquée de l'ouvrage sur Mohács. Puisque Waczulik n'a pas publié le texte, son étude et l'existence du codex sombrèrent dans l'oubli. Or en 2018, il s'est avéré que le manuscrit en question avait été déposé à la BN de Hongrie, il est donc facilement examinable et publiable. Dans mon étude, je me propose de recapituler l'histoire de ce codex, composé de feuilles écrites par diverses personnes et de donner une présentation détaillée du contenu du texte. Je tenterai également d'étudier le rapport qui existe entre les fragments récemment découverts et l'ouvrage publié en 1762 sous le nom de l'humaniste, le *De bello Pannonico*. Le résultat principal de la recherche: le manuscrit incriminé conserve des textes (la relation de la bataille de Kappel, le siège de Kőszeg en 1532, les opérations militaires de Szapolyai en 1528–29) que Velius avait sans doute destinés à son grand ouvrage historique, mais qui, pourtant, ne furent pas intégrés à l'édition préparée par Kollár.

Keywords: 16th century, Mohács, Caspar Ursinus Velius, Oláh Miklós, Kollár Ádám Ferenc, Waczulik Margit, De bello Pannonico.